

İSLAM HUKUKU AÇISINDAN SATIM AKDİNDE TESLİM MASRAFLARI**Fetullah YILMAZ¹****ÖZ**

Bu makalede, satılan malın veya bu mal karşılığında ödenen paranın teslim masrafları fikhi açıdan ele alınmıştır. Teslim masrafları satım akdi sonucunda tarafların teslim sorumluluğunun tamamlayıcı unsurlarındandır. İslâm hukukuna göre satım akdi satıcıya malı teslim, alıcıya da kabz borcunu yüklemektedir. Kural olarak teslim yeri, satış sırasında malın bulunduğu yerdir. İslam hukukçuları malın teslimi ile ilgili masrafların satıcıya, semenin teslimi ve malın kabzıyla ilgili masrafların alıcıya ait olduğu görüşündedirler. Bunun yanında taraflar isterlerse sözleşme sırasında teslimin nerede ve ne zaman yapılacağına ve masrafları kimin üstleneceğine karar verebilirler. Bununla beraber bu çalışmada bu tür genel kabul gören hükümler yanında ilgili meselenin delillerine ve mezheplerin farklı görüşlerine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teslim, kabz, ölçmek, tartmak, müşteri.

DELIVERY EXPENSES OF SALES CONTRACT IN TERMS OF ISLAMIC LAW**ABSTRACT**

In this article, delivery expenses of sold product and paid money for the product are dealt with in terms of Islamic law. The delivery expenses are one of complementary components of delivery responsibility of the parties in consequence of sales contract. According to Islamic law, the sales contract gives the responsibility of product delivery to seller and of qabz debt to the recipient. In principle, delivery place is the place in which the product exists. Islamic lawyers have the opinion that the expenses of delivery of product are covered by seller and expenses about qabz of product are covered by recipient. Besides, if the parties want, during drawing up the contract, they can decide to determine delivery place and time and who will bear the expenses. In this sense, in this paper, these sorts of well accepted judgments are debated along with evidences of the related issue and different opinions of Madhabs.

Keywords: Delivery, qabz, measure, weigh, customer.

DOI: 10.17823/gusb.345

---

¹ Yrd.Doç.Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku, fyilmaz@gumushane.edu.tr

---

GİRİŞ

İki kişi arasında kurulan her türlü hukukî bağda, bu kişilerden her biri diğerine karşı bir yükümlülük altına girmiş olur. Bu yükümlülük, ya karşı tarafın maslahatını içeren bir iş yapmak ya da zararına olan bir işten kaçınmakla ilgilidir. İki kişi arasında kurulan bu alakanın sebebi ne olursa olsun, taraflardan her biri bir açıdan karşı taraf nezdinde şahsî hak sahibi olduğu gibi, diğer açıdan da borçlu konumunda bulunur.

İltizam ve hak kavramlarından oluşan hukuki alakalar birçok alanda kendisini gösterir. Başka birinin malına ya da bedenine zarar veren bir kişi, zarar verdiği kişiye karşı tazmin gibi yükümlülükler iltizam ettiği gibi, zarara uğrayan taraf da bu tür fiillerden doğan haklara sahip olur.

Kanunun doğrudan icap ettirdiği akraba arasındaki nafaka mükellefiyeti gibi hususlarda da aynı durum geçerlidir. Muhtaç olan akraba, alacak hakkına sahip olurken, maddi durumu iyi olan yakınlar ise, kanunen borçlu olurlar.

Bu genel değerlendirme iki taraflı tasarruflardan olan akitler için de geçerlidir. Meselâ, satım akdinde taraflardan biri olan müşteri, satılan malı teslim alma hakkına sahip olduğu gibi, diğer tarafı temsil eden satıcı da sattığı malı teslim etmeyi iltizam etmiş olur. Mebû teslim etmeyi iltizam eden satıcı, aynı zamanda o malın bedelini almaya hak sahibi olmuştur. Müşteri ise bir taraftan bedeli ödemeyi üstlenmiş, diğer taraftan da malı teslim alma hakkına sahip olmuştur (Zerkâ, 1999: 25-26).

Bu çalışmada inceleme konusu olan “satım akdinde teslim masrafları” meselesinin hak-sorumluluk ilişkisi itibariyle akdi yapan taraflara bakan yönleri bulunduğu gibi, satılan mal (mebû) ve onun bedeli (semen) ile alakalı yönleri de vardır. Mebû ve semenin kendilerine has bazı durumlar ve bunlara ait hükümler bulunduğu gibi, her ikisinin ortak bazı hükümleri de mevcuttur. İslam hukukçuları satılan malın hazır ve muayyen olması; hazır olması fakat satıcının onu teslimine muktedir olmaması -ağaçtaki meyve gibi-; hazır olmakla beraber bâyiin teslimine muktedir olmaması -hayvanın karnındaki yavru gibi-; satılan malın kayıp olması gibi açılardan inceleyerek hükümlerini belirlemişlerdir. Semen ise, altın veya gümüş olması, tartılan veya ölçülen maddelerden olması gibi yönlerden incelemişlerdir. Semen ve mebûe ait bu tür taksimler yanında, alış veriş akdi de semen ve mebû itibariyle kısımlara ayrılmış, her birinin hükmü araştırılmıştır (Mevkûfâtî, 1302: II, 2-3).

Semen ile mebûin ortak durumları ise, artırma ve indirime konu olmaları, ikisinin de kısmen veya tamamen helak olması gibi durumlar yanında, satım akdinin bir hükmü olmak üzere teslim edilmeleri gereğidir (Heyet, 1407/1987: IX, 29-36)

Satım akdinin bizzat kendine ait hükmü olduğu gibi, ona tabi olan ikinci derecede hükümler de vardır. Yukarıda işaret edildiği üzere, semen ve mebûin tesliminin gerekliliği ikinci derecedeki hükümlerdendir. Satım akdi sonucunda iki tarafın da bedelleri birbirine teslim etmeleri zorunludur. Çünkü akit iki bedelin mülkiyetinin karşılıklı olarak intikalini gerekli kılar (Kâsânî, 1406/1986: V, 243). Dolayısıyla satım akdi yapıldıktan sonra, alıcı satış bedelini ödemekle, satıcı ise malı teslim etmekle yükümlü olur. Burada şu iki durumdan biri söz konusudur: 1. Mebû ve/veya semenin

tesliminin, masraf gerektirmeden gerçekleşmesi. 2. Mebû ve/veya semenin teslimi için bizzat satım akdine dâhil olmayan masrafların gerekmesi. Satım akdi sonucu teslim masrafları iki tarafa da gerekebileceği gibi, taraflardan sadece birisine ait olarak da gündeme gelebilir. Satım akdi sonucunda mal ve/veya semenin teslim edilebilmesi şu gibi masrafları beraberinde getirebilir: Paketleme, yükleme, ambara teslim, tapu, noter, gümrük, alım-satım vergisi vs.

Ali Haydar Efendi satıcıya ait olan masrafları temel olarak iki kısma ayırır: 1. Mebûin teslimine ilişkin masraflar, 2. Örf ve adet icabı bazı durumlarda katlanmaya mecbur olduğu masraflar. Alıcıya düşen masrafları ise dört kısımda mütalaa eder: 1. Götürü usulü ile yapılan satışlardaki teslim masrafı, 2. Semenle ilgili masraflar, 3. Senet ve hüccet yazımı ücreti, 4. Örf ve adet gereği bazı hallerde ödemeye mecbur olduğu masraflar (Ali Haydar, 1330: I, 454-455).

Masraflarla ilgili bu hükümler, pozitif hukuk diliyle ifade edilecek olursa, emredici değil düzenleyici hukuk kuralları olarak görülmekte, tarafların masraflara kimin katlanacağını kararlaştırmalarının mümkün olduğu belirtilmektedir (Bardakoğlu, 1992: VI, 18; Kisbet, 2015: 166). Satılan şeyin teslimi ile ilgili masrafların satıcıya, satış bedelinin teslimi ile ilgili masrafların ise alıcıya ait olacağı genel kuralının, aksi kararlaştırılmadığı sürece geçerli (Döndüren, 1993: 254) olduğunu ifade edenler de aynı noktaya dikkat çekmişlerdir.

Mebûin teslimi, satıcının arada bir engel olmaksızın alıcı tarafından kabzedilebilecek şekilde, alıcı ile mebûin arasından çekilmesiyle olur. Bu ise mebûin durumuna göre farklılık arz eder. Meselâ, evin teslimi anahtarını vermekle suretiyle gerçekleşir. Menkul malların teslimi müşteriye vermek veya almasına müsaade etmekle tahakkuk eder. Keylî ve veznî malların teslimi, malı ölçmek veya tartmakla yahut ölçü veya tartı sonucu alıcının kabına koymakla olur. Tesliminin tamam olması için menkul veya gayrimenkul mebûin satıcıya ait bir şeyle işgal edilmemiş olması gerekir (Ali el-Hafîf, 2011: 498). Bu tür hususlara ileride değinilecektir.

Mebû ve semenin teslim ve kabzı ile ilgili masraflara katlanmak, masraf gerektiren bu işlemlerin takip ve sonuçlandırılmasını da beraberinde getirmektedir. “Yapılan işlemin ücretini ödeyen taraf, bu işlemin düzgün yapılmasını da takip etmelidir. Aksi takdirde yapılan masrafın bir anlamı kalmaz. Örneğin satılan malın sadece tartma ücretini vermek yeterli olmayıp, tartmanın usûlüne uygun şekilde yapılmasını sağlamak da satıcının borcudur. Nitekim fıkıh kitaplarında teslim ve kabz ile ilgili görevlerden bahsedilirken, ücret kelimesinin yanı sıra ilgili yükümlülükleri kapsayan mü’net ve külfet kelimelerinin kullanılması, teslim ve kabz gereken işlemlerin yapılmasını da içerir.”(Kisbet, 2015: 166-167).

A. Satıcıya Ait Masraflar

Satılan mal ölçülebilir (mekîlât) türden ise ölçüm masrafları, tartılan mallarda (mevzûnat) tartma, sayı ile belirlenenlerde (ma’dûdat) sayma, arşın ile ölçülenlerde (mezrûât) arşınlama masraflarının satıcıya ait olduğu konusunda İslam hukukçuları ittifak etmişlerdir. Yine eğer

akit yapılan yerde o anda mevcut değilse satılan malı akit mahalline taşıma masraflarının da satıcıya ait olduğunda müttefiktirler. Çünkü böyle bir durumda malın teslimi ancak bu şekilde tamamlanmış olur (Heyet, 1987: IX, 33-34; Haraşi, 1317: V, 157).

Fakihlerin ittifak ettikleri üzere mebî'in teslimi ile ilgili masrafların satıcı tarafından karşılanması esastır. Çünkü satım akdi malı teslim borcunu satıcıya yüklediğinden, teslimin gerektirdiği işlemlerin külfetine de satıcı katlanmalıdır. Yukarıda belirtilen ve satılan malın durumuna göre ölçülmesi, tartılması, sayılması gibi teslimin bir parçası olan işlerin yapılması veya yaptırılması ile bunlardan kaynaklanan giderlerin karşılanması satıcının borcudur. Bu tür işlemler mebî satıcının hakkı olan diğer mal veya mallardan yahut kısımlardan ayrılmasını sağlayıp tesliminin tamamlanmasını temin ederler. Çünkü bunlar yapılmadan teslim borcunun ifası mümkün değildir. Borcu ifa edecek kişinin, teslimi gerçekleştirecek işlemleri de yapması gerekir (Mahmesânî, 1983: 548-549; Kisbet, 167.).

Mecelle'nin ilgili maddesinde bu durum şöyle ifade edilmiştir: “*Mebî'in teslimine müteallik masraflar bayie aittir*” (Mecelle, md. 289.)

Satıcının malın teslimine bağlı olarak yapması veya yaptırması gereken başlıca işlemler ve katlanmak zorunda olduğu masrafları teferruatıyla şu şekilde ele almak mümkündür:

a. Hacim ölçüsü ile ölçülüp satılan malların (mekîlât) ölçümünün işlem ve ücreti.

b. Ağırlık ölçüsü ile satılan mallarda (mevzûnât), malı tartıp/tarttırıp gerekirse ücretini ödemek. Bir gemi yükü kereste satan tüccar tartma işlemini yaptırmak ve ton başına ne kadar tartım ücreti düşüyorsa bunu karşılamak durumundadır. Meselâ kayıkçı bir kayık odunu her tonu 500 liraya olmak üzere sattığında, kantar ücreti satıcıya aittir. Ancak Ali Haydar Efendi (v.1935) bununla ilgili şöyle demektedir: “*Zamanımızda nizâm-ı mahsûsa mebnî bu ücret müşteriden alınır.*” (Ali Haydar, I, 456).

Kileci ve kantarcı ücretinin bâyie ait olma sebebi, anlaşılacağı üzere, ölçülerek ve tartılarak satılan mallarda bu işlemlerin ölçüm ve tartımın gerektirdiği külfet olup teslim işleminin tamamlayıcı unsurları olmalarındandır. Teslim satıcıya gerekli olunca, teslim masrafları da ona ait olmaktadır.

c. Uzunluk ölçüsü ile satılan malların (mezrûat) uzunluğunun ölçümü ve işlemin ücreti.

d. Tane ile satılan malların (ma'dûdât) sayım işlemi ve masrafları.

Tane ile yani sayılarak satılan mallarda sayma işlemi, Ebû Hanife'ye göre tartılan ve ölçülen mallardaki tartma ve ölçme işlemi gibidir. Dolayısıyla bu işlemler tane ile satılanlarda teslimin tamamlayıcı unsuru olup teslim kime aitse teslimin gerekleri de ona aittir. İmameyn'e göre ise bu işlemler teslimin tekit edilmesi babından olduğu için, teslim tabi olan unsurlardan sayılır. Nitekim uzunluk ölçüsü ile satılan mallardaki ölçme işlemi de böyledir. Dolayısıyla sayma masraflarının

satıcıya gerekmesi, teslim mükellefiyetinin ona ait olmasındandır. Semenın tartım masraflarının müşteriye ait olması da aynı esasa dayanmaktadır (Kâsânî, V, 243; Kisbet, 168.).²

Yukarıda sayılan işlemler, satılan malın diğer mallardan ayrılmasını ve bir bakıma da tahliyesini sağlar. Mebûin tesliminin tamamlayıcısı olan işlemlerin satıcıya ait olmasından hareketle, menkul veya gayrimenkul mebûin tahliyesi için gereken diğer işlerin de satıcıya ait olduğu söylenebilir. Satılmış olan evin içindeki eşyaların boşaltılması, satılan sadece arazi ise üzerindeki ürünlerin toplanması gibi işlemler bunlara örnek olarak verilebilir. Aynı şekilde teslimin tamamlayıcısı olarak bazı resmî işlemler de satıcı tarafından yapılmalıdır. Malın satış ve teslimi ile ilgili olarak fatura, fiş, garanti, devir vb. belgelerin düzenlenmesi, araç veya tapu tescil işlemleri ve bu işlemler sırasında gereken vergi, harç ve masrafların karşılanması usûle uygun olarak satıcı tarafından yerine getirilmelidir (Kisbet, 168).

Burada, satılan malların ölçüm, tartım gibi işlem ve bunlara terettüp edecek masrafların satıcıya ait oluşunun delillerine değinmek uygun olacaktır. İlk olarak, konuyu genel bir perspektifle ele alan İbn Hazm (v.456/1063)'ın değerlendirmelerine yer yermek istiyoruz. O şöyle demektedir:

“Kimin üzerinde başkasına ait olmak üzere, bey’, selem veya başka sebeplerle ölçüm, tartım ve arşın ile ölçmeye (zer‘) dair bir hak varsa, tartmak, ölçmek ve arşın masrafları, üzerinde hak bulunan kişiye aittir. Kimin de üzerinde selem, mehir, icare veya kitabet gibi akitlerden dolayı dinar, dirhem veya başka bir şey olarak hak varsa, bunların masrafları da ona aittir. Çünkü Allah Teâlâ, üzerinde hak bulunan herkese, bu hakları sahiplerine tam olarak ödemeyi farz kılmıştır. Allah’ın Resûlü (sav) de her hak sahibine hakkının verilmesine hükmetmiştir. İşte bundan dolayı kimin üzerindeki hak, ölçüye, tartıya, arşınlamaya veya saymaya dairse, üzerindeki bu hakları hazır etmekle mükelleftir. Bu durumlarda alacaklının bir sorumluluğu da yoktur. O ancak hak sahibi olup üzerinde bir hak yoktur. Nitekim Allah Teâlâ, “Ölçü ve tartıyı adaletle tam yapın (Hûd 11/85)” “Doğru terazi ile tartın” (İsrâ 17/35) “Tartmayı adaletle yerine getirin ve tartıda eksiklik yapmayın”(Rahmân 55/9) “İnsanlardan alırken ölçüp tarttuklarında tam, onlara vermek için ölçüp tarttuklarında ise eksik ölçen ve tartanlara yazıklar olsun” (Mutaffifîn 83/1-3) buyurmuştur. Deriz ki, bizim görüşümüz budur. Çünkü Allah Teâlâ bu âyette ölçme ve tartmayı üzerlerinde hak bulunanlara yüklemiş ve onları hak sahibini zarara uğratma ve eksiklik yapma konusunda tehdit etmiştir.” (İbn Hazm, 1352: IX, 81-82).

Cessâs (v.370/981) İbn Hazm’ın, meseleyle ilgili olarak değinmediği bir ayet çerçevesinde bazı açıklamalara yer verir. Buna göre Hz. Yûsuf (as)’ın kardeşleri onun yanına tekrar buğday almaya gelmişler ve paralarının değersizliğinden bahisle “Bize ölçüyü tam yap”(Yûsuf 12/88) demişlerdir. Cessâs’a göre bu ayet ölçme ücretinin satıcıya ait olduğuna delalet etmektedir. Çünkü satılan malın

² Ölçme, tartma vs. ile satılanlar fukahanın ibarelerinde belli bir cinsde hasredilmediği halde Kâmil Miras ölçülenleri şöyle diyerek hububata hasretmiştir: “Hububat satımında ölçek ve ölçmek masrafları bayie aittir: Bayi’ gibi medyun da hububat ile eda-yi deyn ederken keyl ile mükelleftir.” Bkz. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982, VI, 442.

müşteri için muayyen hale getirilmesi satıcıya düşer. Malın tayini ise ancak ölçme ile gerçekleşir (Cessâs, 1415/1994: III, 230).

Nehhâs (v.338/950), İbnü'l-Arabî (v.543/1148) ve Kurtubî (v.671/1273) gibi müfessirler de İmam Malik'in, ölçüm ve tartım ücretinin satıcıya düştüğü görüşüne aynı ayetle delil getirdiğini söylemişlerdir. Nitekim hemen bütün mezhepler aynı görüştedirler. Müfessirlerin açıklamalarına bakılırsa bu ayete göre ölçme ve tartma işinin satıcıya ait olduğunun işareti olarak ölçmeyi Hz. Yûsuf yapıyordu. Çünkü ona düşen görev, müşterinin hakkını kendi hakkından ayırmaktı. Ancak muayyen bir malı yığın olarak satmak veya tahliyenin yeterli olup bizzat teslimi gerekmeyen şeylerin satılması bu hükmün dışındadır. Bu durumda ödeme/teslim yapılmadan mebî üzerinde gerçekleşen işlemler mebîe dâhildir. Bundan dolayı âlimler demiştir ki: Ölçüm ücreti satıcıya, paranın kontrol ücreti ise alıcıya aittir. Çünkü dirhemleri/parayı ödeyen demektir ki, 'Bunlar iyi ayardadır (tayyib). Sen ise düşük ayarlı olduğunu iddia ediyorsun. Öyleyse kendin incelet.' Eğer bundan sonra paralar düşük ayarlı çıkarsa kontrol ücreti parayı ödeyene ait olur (Nehhâs, 1409: III, 456; İbnü'l-Arabî, 1424/2003: III, 76; Kurtubî, 1384/1964: IX, 254; Zühaylî, 1418: XIII, 59).

Konu ile ilgili delil olarak gösterilen hadisler de bulunmaktadır. Buhârî (v.256/870) konu ile ilgili babın başlığını "Ölçme satıcıya ve verene aittir" şeklinde belirlemiştir. Bun göre ister satıcı, ister borcunu ödeyen, isterse bunlarının dışında ödeme yapan kişiler olsun, ölçme külfeti veren kişinin (mu'tî) üzerinedir (Aynî, ts: XI, 244). Buhârî, Mutaffifîn suresinin "Onlara vermek için ölçüp tarttuklarında ise eksik ölçer ve tartarlar"(Mutaffifîn 83/3.) ayetini zikrettikten sonra, "Tamamlayıncaya kadar ölçün." "Satığın zaman sen ölç, satın aldığın zaman da ölçtür." hadislerini zikreder. Yine Câbir (ra) babasının borcunu öderken Hz. Peygamber (sav) ona "Bu topluluk için ölç!" demiştir (Buhârî, *Buyû*, 51). Buhârî dışındaki pek çok hadisçi de ilgili hadislere mebîin ölçüm ve tartım külfetinin satıcıya ait olduğunu ifade eden başlıklar altında yer vermişlerdir (el-Ca'îd, 1413/1993: I, 369-370).

Fakihlerin bu meselede istinat ettikleri nakli delillerin yanında akli delile de dayandıkları görülmektedir. Şöyle ki, ölçmeyi tam olarak ifa etmek satıcı üzerine vacip olunca, bu işin gerektirdiği masrafı üstlenmek de ona düşer (İlkiyâ el-Harrâsî, 1405: IV, 234; Kâsımî, 1418: VI, 212). Bu, "mukaddimetü'l-vâcib" diye bilinen, "vâcibin anacak kendisi ile gerçekleştiği, var olduğu şey de vacibdir" kaidesidir. Nitekim Zerkeşî (v.794/1392) bu kaideyi anlattıktan sonra dünyevi hükümler bakımından faydalarını sayarken şöyle demiştir: "Bu faydalardan biri, ölçüm yapana verilecek ücretin ölçülen şeyi satan üzerine, semeni tartım ücretinin ise müşteri üzerine gerekmesidir."(Zerkeşî, 1428/2007: I, 184).³

Nitekim Hanefîler'den Bâbertî (v.786/1384) de teslimin ancak bu şekilde gerçekleşeceğini belirttikten sonra "vâcibin kendisiyle gerçekleştiği şey vâcibdir" diyerek söz konusu akli delili açıkça

³ Ayrıca bkz. Muhammed Ebü'l-Feth Beyânûnî, *el-Hükmü't-teklîfî fi's-Şer'ati'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1409/1988, s. 150.

belirtmiştir (Bâbertî, 1389/1970: VI, 296). İbn Âbidîn (v.1252/1836)'in "Zeyd Amr'dan bilinen bir miktarda bilinen bir semen ile buğday satın alsa ve ölçücü kişi de bunu ölçse, ölçme ücreti satıcıya mı attır?" şeklindeki soruya verdiği cevap da bu yönü öne çıkarıcı mahiyettedir: "Evet. Çünkü bu, teslimin tamamlanmasındandır. Allahu a'lem. Ölçme, sayma, tartma ve arşınlama ücreti satıcıya, semenin tartılması ve kontrol ücreti ise müşteriye aittir."(İbn Âbidîn, 2008: I, 444-445).

Hanbelîlerden İbn Kudame (v.620/1223) ise bu babda demiştir ki: "Satıcıya düşen, satılan malın müşteri tarafından kabzedilmesini sağlamaktır. Kabz ancak bu şekilde tamam olur. Dolayısıyla bu masraflar satıcıya aittir. Bu, meyve satıcısının onu sulamak vazifesi gibidir. Yine, satılan mal sayılan türden ise sayma ücreti de bayie düşer. Menkul malların nakliyesi gibi işler ise müşteriye aittir. Çünkü bunlara teslim sorumluluğu taalluk etmez. İmam Ahmed bunu açıkça belirtmiştir."(İbn Kudâme, 1388/1986, IV, 86).

Kısaca belirtmek gerekirse, meselenin temelinde şöyle bir gerekçe bulunmaktadır: "Yukarıdaki sayılan işlemler, satılan malın diğer mallardan ayrılmasını ve bir bakıma da tahliyesini sağlar. Teslimin tamamlayıcısı olan işlemlerin satıcının borcu olması esastan hareketle, menkûl veya gayrimenkûl mebî'in tahliyesi için gereken diğer işlerin de satıcının borcu olduğu söylenebilir."(Kisbet, 168).

Görüldüğü üzere burada belirleyici olan nokta, teslimin tamamlanmasıdır. Bundan dolayı götürü usulüyle (cüzâfen) olmayan satımlarda bu işlemlerin ifa ve masrafları satıcıya aittir. Zira götürü usulüyle satılan mal ölçüm, tartım, sayım, arşınlama gibi işlemlere gerek duyurmadan teslim gerçekleştiği için bunların ücreti satıcıya ait değildir (Ali Haydar, I, 456).

Konuyla ilgili diğer meseleler aynı şekilde "teslim" fiilinden hareketle ele alınmıştır. Mesela, müşteri başak halinde buğday satın aldığı zaman bunların toplanması, harmanda dövülmesi, tanelerin ayıklanması ve müşteriye teslim edilmesi tercih edilen görüşe göre satıcıya aittir. Ancak bu durumda saman satıcıya ait olur (İbn Nüceym, 1422/2002: III, 361; Heyet, 1310: III, 27).⁴

Yine, satılan buğdayı çuvala dökmek de satıcıya gerekir (Ali Haydar, I, 456). Ebu'l-Leys Semerkandî (v.373/983) İmam Muhammed'in şu görüşünü nakleder: "Ölçü ile satışta ölçmek satıcıya aittir ancak müşterinin kabına bunu dökmek ona ait değildir. Müşteri bir kırba su satın alsa, suyu dökmek kırbanın sahibine aittir. Çünkü insanların tatbikatı böyledir." Bunun ardından Semerkandî der ki: "Eğer insanların tatbikatıyla delil getiriliyorsa, şimdi bizim zamanımızda buğday ve su eşittir. Çünkü insanların uygulaması, satıcının ölçmesi ve müşterinin kabına doldurması şeklindedir." (Semerkandî, 1386:128). Nitekim bu hususun örfe bağlı olduğunu açıkça ifade edenler de bulunmaktadır (Âlim b. Alâ, VIII, 272).

Satılan malın paketlenmesi de satıcının yapması gereken diğer bir işlem olarak zikredilebilir. Zira malın nakliyeye uygun şekilde paketlenmesi teslimin tamamlayıcısı sayılır. Günümüzde de örf

⁴ Bazıları ise başak halindeki buğdayın satılması meselesinde örfün belirleyici olacağını söylemiştir. Feridüddîn Âlim b. Alâ, *el-Fetâvâ't-Tatarhâniyye*, Mektebetü Zekeriyya, Diyobend, 2010, VIII, 272.

haline geldiği gibi mebûin taşımaya uygun şekilde ambalajlanması ve paketlenmesi satıcı tarafından yapılmakta ve bu işlemten sonra teslim yapılmaktadır. Üstelik çoğu menkul eşya üretim yerinden ambalajlanmış olarak gelmektedir. Ancak müşteri hediye paketi yapılması gibi mutad olmayan bir şekil isterse satıcı bunun için ayrıca ücret talep edebilir. Bu tür konularda sorumluluğun kime ait olacağına tespit ve takdiri için ticarî örf başvurulması gerekmektedir (Kisbet, 169). Aynı şekilde mebûin yüklemesi, tapu, noter işlemleri ve teslim yerine kadar nakil ücreti gibi masraflar da satıcıya aittir (Döndüren, 256).

Bunların yanında bazen satılan malın özelliği nakliye ve sonrasındaki işlemleri kimin üstlenmesi gerektiğini de belirler. Meselâ müşteri tarafından montajının yapılması mümkün olmayan mobilya, bazı elektrikli ev eşyaları gibi malların monte edilip kullanıma hazır hale getirilmesi, genellikle satıcı veya satıcının görevlendirdiği kişiler tarafından yapılmaktadır. Bu konudaki uygulama ya örf dayalıdır veya satıcı rekabet esasının hâkim olduğu piyasada müşteri kazanmak için ücretsiz montaj taahhüdü yapmaktadır. Her iki halde de bu sorumluluk satıcıya ait olur (Kisbet, 171).

Alış verişte, satıcı ve alıcı arasında vasıta olan veya bir kimsenin satılacak malını nida ederek satan dellâl (tellâl) masrafları –ki dellâliye denmektedir (Erdoğan, 2013: 97)- söz konusu olabilir. Eğer dellâl bir malı sahibinin izniyle satmışsa dellâliyesini satıcıdan alır. Satıcı bu durumda müşteriden dellâliye masrafı adına bir talepte bulunamaz. Çünkü burada akdi yapan esas olarak satıcıdır. Burada örf dayanarak bu masrafı müşteriye yüklemek muteber olmaz. Zira bunu meşru kılacak bir sebep yoktur (İbn Âbidîn, IV, 560; Ali Haydar, I, 456; Bilmen, 1985, VI, 53).

Ancak dellâl, satıcı ile alıcı arasında gezip de aralarını bulduktan sonra mal sahibi malını satarsa örf bakılır. Dellâliyenin sadece satıcıdan alınması örfte var ise satıcıdan, aksi durumda ise müşteriden alınır. İkisinden alındığı yönünde bir örf var ise ikisinden de alınır. Çünkü “*örf ile tayin nass ile tayin gibidir.*” (Mecelle, md. 45.) Osmanlı son döneminde ilgili nizamname gereği ikisinden de alınacağı belirtilmiştir (Ali Haydar, I, 456).

Ancak mal sahibinin emri olmadan dellâl *fuzûlî* olarak bir malı sattığında, bu satım mal sahibinin iznine bağlı (mevkûf) olup mal sahibi icazet verirse geçerli olur. Fakat dellâl bu durumda ücret alamaz (Ali Haydar, I, 456).

Geçmişte özellikle satım akdinde aracı olarak dellâl ve bununla ilgili meselelerden bahsedilmesine karşın günümüzde aracılar çeşitlenmiş ve daha karmaşık bir hal almıştır. Zira bugünkü hayat eski asırlara göre teknolojik alanda yaşanan gelişmelerin de etkisiyle kolaylaşmasına karşın, artan bürokratik işlemler ve ticarî prosedürler sebebiyle zorlaşmıştır. Dolayısıyla geçmişteki dellâl kavramının içeriği çeşitlenerek ara işlemleri yapmak için komisyoncu, danışman, muameleci, müşavir vb. aracı kişi ve kurumlar türemiştir. Özellikle yurtdışı ticarete, nakliye şirketleri gibi hem nakliye hem de gereken diğer işlemleri üstlenen aracı kurumlar olmadan alıcı ve satıcının ticaret yapmaları neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Taraflar belirlememişlerse malın satılması için satıcı ve alıcıya aracılık eden kişilerin ücretlerini kimden alacaklarının tespitinde, yukarıda belirtildiği üzere ilgili yerin

örfü esas alınır. Tıpkı dellâlde olduğu gibi komisyoncu satıcı adına görevli ise satıcı ücretini verir, eğer her iki taraftan da ücret alması örf haline gelmişse hem satıcıdan hem da müşteriden alır (Kisbet, 169.).⁵

B. Alıcıya Ait Masraflar

Müşteriye ait olan yükümlülük ve masrafları esas itibariyle üç alanda değerlendirmek mümkün görünmektedir. Bunlar; 1. Satın aldığı malın bedeline ilişkin mükellefiyetler, 2. Satın aldığı malın kendisi ile ilgili külfetler, 3. Satım akdine ilişkin belgelerin tanzimine dair masraflardır.

Satış bedeli/semen ile ilgili masraflar alıcıya aittir. Çünkü o, satış bedelini ödemek zorunda olduğuna göre, ödeme sırasında çıkabilecek masrafları da onun üstlenmesi gerekir. Parayı havale ücreti, veresiye satışta senet ve çek hazırlama ve bunların tahsili için gerekli masraflar da alıcıya aittir (Döndüren, 254). Fakihler alıcıya düşen sorumluluklarda, mal bedelinin (semen) ölçülmesi, tartılması veya sayılması ile ilgili masrafların alıcıya ait olduğunda ittifak ettikleri gibi, akit meclisinde mevcut olmayan semenin oraya getirilmesine ilişkin masrafların da müşteriye ait olduğunda ittifak etmişlerdir. Ancak Malikiler müşteriye ait olan bu masrafları ikâle, tevliye ve şirket hakkında istisna etmişlerdir (Haraşi, V, 157; Heyet, 1407/1987: IX, 34).

Semenin teslimine ilişkin masrafların müşteriye ait olduğuna dair delil sayılan bir rivayete göre Allah Resûlü (sav) bir şalvar satın alır. Çarşıda dinar ve dirhemleri ücretle tartan birisi vardır ve ona ücret mukabilinde tartması için şalvarın semeni verilir. Allah Resûlü tartıcıya “Tart ve (müşteri tarafını biraz) ağır yap” demiştir (Ebû Dâvûd, *Buyû*, 7; Tirmizî, *Buyû*, 66.).⁶ Açıkça belirtilmese de tartım ücretinin müşteri olan Hz. Peygamber (sav) tarafından ödendiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple Hattâbî (v.388/998) hadiste Hz. Peygamber (sav)’in tartıcıya verdiği emrin, semen tartım ücretinin müşteriye ait olduğu hususunda delil gibi olduğunu söyler. Parayı tartma ücretinin müşteriye ait olması, semeni ifanın ona ait olması dolayısıyladır. Semeni tartma ücreti müşteriye ait olunca, buna kıyasla satılan malın tartma ücreti satıcıya ait olur (Hattâbî, 1351/1935: III, 60). Cessâs’ın da belirttiği gibi, mebî ölçmede bu işin masrafları satıcıya ait olduğuna göre, semenin tartılması ücreti de müşteriye aittir. Çünkü semenin satıcı için muayyen kılınması müşteriye düşer. Semen ise ancak tartılarak belirlenir. Öyleyse tartma ücreti ona düşer (Cessâs, III, 230).

Yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere semene ilişkin masrafların müşteriye ait olmasının gerekçesi ile mebîe dair masrafların satıcıya ait olmasının gerekçesi aynıdır. Yani müşterinin satıcıya karşı iltizam ettiği borcun tam olarak ifası ancak bu tür işlemlerin ve varsa bu işlemlerin gerektirdiği masrafların karşılanmasıyla mümkündür. Diğer yandan veresiye satışlarda borcun vadesinde

⁵ Mesele hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Şafak, “Mukayeseli Hukuk Açısından Factoring ve Komisyonculuk İşlemleri”, *I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, Kombad Yayınları, Konya, 1997, s. 663-699.

⁶ Nasıl ki tartıyı ve ölçüyü karşı taraf için eksik yapmak ayyete yerilmişse, biraz olsun fazlaca tartmak da hadis ile teşvik edilmiştir. Bkz. Muhammed ‘Abdurraûf Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut 1415/1994, IV, 86.

ödenmemesi sebebiyle ortaya çıkan protesto, mahkeme, icra, ipotek vb. masrafları borçlunun karşılaması gerekir. Çünkü bu masrafların yapılmasına neden olan müşteridir (Döndüren, 254).

Satım akdinde müşteriye ait külfetlerden mebî ile ilgili olan hususlara gelince, “satıcının, sattığı malı müşteriye fiilen teslim ettikten veya tahliye ederek malı müşterinin tasarrufuna hazır duruma getirdikten sonraki masraflar kural olarak müşteriye aittir. Çünkü satıcı malı kabza hazır hale getirerek kendisine düşen görevi yapmıştır.” (Kisbet, 170).

Aynı gerekçeye bağlı olarak götürü usulüyle satılan mallarda teslim ve tesellüm külfeti de müşteriye aittir. *Mecelle*'deki ifadesiyle “*Cüzâfen satılan şeylerin meüneti müşteriye aittir. Meselâ bir bağın üzümü mücâzefeten satıldıkta devşirmesi müşterinin üzerinedir. Kezalik bir ambar buğday mücâzefeten satıldıkta ambardan ihraç ve nakli müşterinin üzerine lazımdır.*”(*Mecelle* md. 290). Şöyle ki, bir bahçedeki soğan, sarımsak ve havuç gibi sebzeler götürü ile satıldığında ve satıcı onları toplamak için bağ ve bahçesine girmek üzere müşteriye izin verdiğinde devşirmek ve toplamak müşteriye aittir. Satıcı buna zorlanamaz. Yine bir ambar, kayık yahut bir gemi buğday satıldığında bu malı ambar, kayık veya gemiden çıkarıp nakletmek ve bu tür işlere dair olan masraflar müşteriye aittir. Satıcı malı çıkarma hususunda zorlanamaz. Fakat satılan malın bulunduğu ambarın kapısını açmak satıcıya aittir (Ali Haydar, I, 456-457). Aynı şekilde kapalı bir kap veya çuval gibi bir şeyin içinde bulunan buğday veya başka bir mal kaptan ayrı olarak satılınca bu kabın açılması satıcıya, malın çıkarılması ise müşteriye ait olur (Heyet, 1407/1987: III, 28; Mahmesânî, 548-549).

Bu masrafların satıcıya ait olmama gerekçesi şudur: Götürü ile satılan şeylerin teslimi, onları bir mani olmaksızın müşterinin kabzına sırf izin vermekle tahakkuk eder. Bu şekilde teslim gerçekleşince devşirme, nakil ve diğer masraflar satıcıya ait olmaz (Bilmen, VI, 52-53). Diğer bir anlatımla “götürü usulle satılan malların ölçümü gerekmediği ve teslimleri için tahliyeleri yeterli olduğundan, kabzı için gereken ürünlerin toplanması, nakliyesi vb. işler ve masrafları da müşteriye aittir.”(Kisbet, 170).

Konu meşhur Hanefî fıkıh kaynaklarından *el-Fetâvâ'l-Hindîyye*'de şöyle geçer: “Hurma, yaş üzüm, soğan, havuç ve benzeri şeyler henüz toplanmadan götürü ile satılırsa, bunların sökülüp çıkarılmaları müşteriye aittir. Müşteri bunların (satıcı tarafından) tahliyesi ile bunları kabzetmiş olur. Ancak ölçmek ve tartmak şart koşulmuşsa bunlar satıcıya ait olur. Ancak satıcı onların ölçüsünü veya tartısını ‘şu kadar ağırlıktadır’ diye haber verir, müşteri de bunu tasdik ederse bu durumda tartmaya gerek yoktur. Tasdik etmezse müşterinin kendisi tartar. Ancak tercih edilen sahih görüş mutlak olarak tartma işleminin satıcıya ait olmasıdır.”(Heyet, III, 28).

Müşterinin malı kabzetmesiyle ilgili olarak ortaya çıkan en önemli işlemlerden biri olan malın nakliyesi üzerinde daha ayrıntılı olarak durmak gerekir. Esas itibarıyla satılan mal akit sırasında nerede bulunuyorsa orada teslim edilir. Genellikle akdin yapıldığı yer olan mağaza ve market gibi mekânlarda, bazen de depo gibi farklı yerlerde malı müşteriye teslim eden veya yüklemeye hazır duruma getiren satıcının sorumluluğu sona ermiştir. Bundan sonra malın yüklenmesi, nakliyesi,

kullanıma hazır hale gelmesi ile ilgili işlem ve masraflar artık müşteriye ait olmaktadır. Artık satıcının borcu olan teslim tamamlanmış olduğundan mebûin nakil ücretini de müşterinin ödemesi gerekir (Kisbet, 170).

Şâfiîlerden Nevevî (v. 676/1277) kabzdan sonra mebûin müşterinin evine nakil külfetinin müşteriye ait olduğunu belirtmiş (Nevevî, ts: IX, 279), Hanbelîlerden İbn Kudâme de benzer şekilde, satılan ekin, dalındaki meyve, yerdeki sebzelerin kesilmesi ve toplanması gibi hasat işlerinin müşteriye ait olduğu söylemiştir. Çünkü satılan malın nakli ve satıcının mülkiyet alanından çıkarılması müşteriye aittir. Bu, satılan yiyeceğin, satıcının evinden nakledilmesi gibidir. Bu işlemler ölçme ve tartmadan farklı olup satıcıya aittir. Çünkü ölçme ve tartma müşteriye teslim sorumluluğunun birer parçasıdır. Teslim ise satıcıya aittir. Oysa meyve ve sebzelerin satımında satıcı *tahliye* etmek suretiyle teslimi gerçekleştirmiştir. Bundan dolaydır ki burada müşteri aldığı bu malları bu durumda satabileceği gibi diğer şekillerde de tasarruf edebilir. Bu açıklamalardan sonra İbn Kudâme bunların, Ebû Hanîfe ve Şâfiî'nin de görüşü olduğunu belirtir (İbn Kudâme, IV, 72-73).

Mebûin hasadı ve müşterinin evine nakli ile ilgili bu hükümlerin yanında, böyle bir işlemin müşteri tarafından şart koşulmasının hükmü hakkında farklı değerlendirme ve tartışmalar yapılmıştır. Hanbelîlerin bu konuda ihtilaf ettiğini belirten İbn Kudâme'nin belirttiğine göre, böyle bir şart koşulmasının satım akdini batıl kılacağı görüşünde olanların yanında, bunun caiz olduğunu savunanlar da vardır. Şâfiîlerde de benzer görüş ayrılıkları vardır. Bazıları hasadın satıcıya şart koşulması halinde bey' akdinin fasit olacağını söylemiştir. Böyle düşünenler üç gerekçeye dayanmışlardır. 1. Müşteri, henüz malik olmadığı bir ekin hakkında çalışma şartı ileri sürmüş olur. 2. Akdin icaplarından olmayan bir şart koşmuş olur. 3. Teslimin geciktirilmesini şart kılmış olur. Çünkü böyle bir şart malın kesilmiş, hasat edilmiş olarak teslimi anlamına gelir. Cevaz verenler ise bu akdin bir bey' ve bir de icâre olmak üzere iki işlemden oluştuğunu söylemişlerdir. Çünkü satıcı ekini müşteriye vermek üzere bey' ve kendisini onun hasadını yapmak üzere de icâre akdi yapmış olmaktadır. Bunlardan her biri tek başına birer akit olarak yapıldığında sahih oldukları gibi, birleştirilerek yapılmaları da caiz olur. Kişinin malik olmadığı şeyde tasarrufta bulunduğu iddiası ise bey' akdinde mebûin semen üzerine rehin verilmesi şart koşulursa geçersiz olur. Kefil ve muhayyerliğin şart koşulmasının da meseleyi halledeceğini söylemişlerdir. Ayrıca bu işlemde bir geciktirme de yoktur. Çünkü şartı koşan teslim alandır. Bu ise teslimin tehiri değildir. Satıcı tarafından naklin şart koşulmasına dair ileri sürülen itirazların geçersizliği böylece ortaya konduktan sonra böyle bir akdin sahih olduğu sabit olur (İbn Kudâme, IV, 73).

Bu konuda başka tartışmalara yer veren İbn Kudâme, Hırakî (v.334/946)'nin bu şekilde şartlı bir akdin batıl olduğu yönündeki görüşünü şöyle değerlendirir: “Muhtemelen bu görüş bu mesele ve benzerlerinde çekişmeye götürecek şartların ileri sürülmesiyle ilgilidir. Çünkü satıcı belki, kendisine daha çok mal kalsın diye ekini en üst kısmından kesmek isteyecek, müşteri ise daha çoğunu almak için

---

tamamen kesilmesini isteyecek, bu ise tartışmaya, çekişmeye götürecektir. Dolayısıyla bu bir mefset olup bundan dolayı satım bâtil olur.”(İbn Kudâme, IV, 73-74).

Mecelle'nin 287. maddesine göre belirli bir yerde teslim edilmek şartıyla satılmış olan malın orada teslim edilmesi gerekir. Bu madde gereğince mebî muayyen bir yerde teslim olunmak şartıyla satmak sahih ise de, mebî müşterinin evine taşınıp nakledilmesi şartıyla satım caiz değildir. Zira 189. maddeye göre taraflardan birine faydası olmayan şartla satım sahih olsa da şart fasittir. Bu meselede mebîin teslim mekâmı olarak mebîin bulunduğu yer tayin edilmiştir. Sonra, müşterinin evine nakledilmesi şartı, zaid ve müfsit şart sayılmıştır (Ali Haydar, I, 454).

Meselenin *Mecelle*'de bu minval üzere ele alınması tadilat çalışmalarından öncedir. Hamdi Döndüren de konuya aynı açıdan yaklaşmış ve şöyle demiştir:

“Satış sırasında malın teslim yeri konuşulmamışsa, kaide olarak, akdin yapıldığı sırada satılanın bulunduğu yer, teslim yeri sayılır. Buna göre, satılan bir malın tesliminde, akit yeri değil, malın bulunduğu yer geçerlidir. Ancak belli bir yerde teslim edilmek üzere anlaşma yapılmışsa, malın orada teslimi gerekir. Bununla birlikte, satılan malı alıcının bulunduğu yere nakletmek şartıyla satış yapmak caiz görülmemiştir. Çünkü böyle bir anlaşma, Hz. Peygamber (sav)'in ‘Bir akit içinde iki akit yapmayı yasaklayan’(Ahmed, 1419/1998: I, 398; Taberânî, ts: II, 169) hadisi ile çelişir. Böyle bir satışta satım akdi ile nakliye sözleşmesine ait bedeller tek bedel içinde toplanır ve bilinmezlik söz konusu olur. Bu yüzden satım akdi yapıldıktan sonra, nakliye işini satıcı firma üstlenecekse bunu servis arabası ile ücretsiz yapabilir veya nakliye ücretini ayrıca belirlemek gerekir. Alıcı bu ücreti yüksek bulursa, dışarıdan kendisi araç bularak daha ucuza naklettirebilir. Kısaca nakil ücretinin satış bedeli içinde kaybolması özellikle alıcının aldanmasına yol açabilir.”(Döndüren, 256-275).

Ancak 1340 tarihinde *Mecelle*'de yapılan tadilat ile taraflardan birine faydası olmayan şartla satım sahih iken şartın fasit olduğu yönündeki madde değiştirilerek şart da sahih kabul edilmiştir. Buna göre müşterinin malum olan hanesine nakledilmek şartıyla bir şeyi satın alması sahih olduğu gibi şart da muteber sayılmıştır. Arkasından, satımın şart ile kayıtlanmasının Hanefî mezhebinde olduğu gibi, Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinde de caiz olmadığı belirtilmiştir. Yukarıda gördüğümüz üzere mesele Hanbelîlerde de ihtilafli olmakla beraber, tadil heyetince Hanbelî mezhebinin bu tür satım akitlerine cevaz verdiği ifade edilerek bu görüş benimsenmiştir. Bu düzenlemenin gerekçesi ise o zamanda yapılan alış verişlerin çoğunun şarta bağlı olarak gerçekleştirildiği ve insanların işlerinin imkân ölçüsünde cevaza yaklaştırılması olarak açıklanmıştır. Dolayısıyla Hanbelî mezhebine müracaat zaruri görülmüştür (Akgündüz, 2013: 84-85).

Konuyla ilgili başka bir husus da şudur. Odun, kömür, ot, saman ve buğday gibi, hayvan veya araba üzerinde yüklü olarak ve teslim yeri belirlenmeden satılan şeyleri müşterinin evine nakletme hususunda beldenin örf ve adetine uyulur. Şöyle ki, örf ve adete göre müşterinin evine nakletmek satıcıya ait ise satıcı bundan sorumlu tutulur. Akit zamanında teslim edilecek mekan tayin edilirse o mekana kadar satıcının nakletmesi gerekir (Ali Haydar, I, 457; Bilmen, VI, 53).

Ali Haydar Efendi'inin kendi dönemindeki örf ve adete göre, İstanbul'da bir adam deve veya beygir üzerinde yüklü olan kömür veya saman satın aldığı anda, nerede teslim olunacağı akit esnasında tayin olunmadığı takdirde bu kömür yahut saman müşterinin evine nakletmek satıcıya düşer. Çünkü İstanbul'da örf böyledir. Fakat akit sırasında teslim yeri tayin edilirse "Bir mahall-i muayyende teslim olunmak şartıyla satılmış olan malın orada teslimi lazım gelir"(Mecelle, md. 287) maddesinin gereği uygulanır (Ali Haydar, I, 457).

Diğer mesele ise alım satımına dair olan senet ve belgelerin yazdırılmasıdır. Bunların ücreti müşteriye aittir. Dolayısıyla, satım senet ve belgelerini yazdırmak için müşteri satıcıya baskı yapamaz. Çünkü "Mazarrat menfaat mukabelesindedir."(Mecelle, md. 87). Fakat müşteri satım senedini yazıp/yazdırıp satıcının şahitler huzurunda satım akdini takrir etmesini talep etse satıcının, huzuruna getirilen şahitler karşısında bu akdi ikrar etmesi gerekir. Ayrıca müşteri tarafından gerek görülerek talep edilmesi halinde satıcının yanına mahkeme tarafından gönderilen vekil huzurunda satım akdini ikrar edip şahitlikte bulunması gerekir. Müşteri bu şekilde mahkemeden bir memur getirerek satıcının takrir ve işhadını kayda geçirmek isteyebilir. Çünkü satıcı mahkemeye gitmeğe mecbur değildir. Fakat takrir ve işhaddan kaçınırsa müşteri onu mahkemeye getirebilir. Satıcı bu durumda satım akdini ikrar ederse hâkim bu işlemi tescil eder. Satıcı ikrar etmeyip müşteri iddiasını ispat ederse hâkim buna göre hüküm verir (Âlim b. Alâ, VIII, 272; Ali Haydar, I, 457; Bilmen, VI, 53).

Ayrıca, müşteri satıcının elinde bulunan eski senedi isteyemez. Çünkü mebi'in eski senedi satıcının malıdır. Bayi bunu müşteriye vermeğe mecbur değildir. Ancak müşteri delil olarak kullanmak üzere bu senedin tasdikli bir suretini edinmek isteyebilir. Satıcı, senedi istinsah için göstermekten kaçınırsa müşterinin talebine bağlı olarak hâkim, satıcıyı buna zorlar. Binaenlaeyh bir kimse diğer birinden satın aldığı evi malum bir semen ile bir şahsa satın teslim ederek zikredilen tutarı talep ettiğinde "O kimse bu evi sana sattığında kadıya yazdırdığın satış senedini vermezsen parayı vermem" diyemez. Şu kadar var ki müşteri, ilgili senedin tasdikli bir suretini edinmek istediği zaman, masrafları kendi tarafından karşılanmak üzere bunun suretini alması için izin vermeğe zorlanır (Âlim b. Alâ, VIII, 272; Ali Haydar, I, 458; Bilmen, VI, 53).

Mebîe dair külfetlerin prensip olarak satıcıya, semene ilişkin mükellefiyetlerin ise müşteriye ait olduğunda ittifak bulunmakla beraber, semeni kontrol ettirme masraflarının, yani gerçeğini sahtesinden ayırmak için başvuru sarraf (nekkad) ücretinin kime ait olduğunda ihtilaf edilmiştir. İmam Muhammed'den iki görüş rivayet edilmiştir. Birincisine göre bu masrafı karşılamak satıcıya aittir. Çünkü paranın kontrolü, teslimden sonradır. Satıcı sattığı mal karşılığında normal ayarında para alma hakkına sahiptir. Dolayısıyla parayı kontrol işlemi onun hakkını belirlemek için yapılır. İşte satıcı, hakkının taalluk ettiği parayı temyiz edebilmek veya ayıplı olması halinde iade edebilmek için bu sorumluluğu üstlenmelidir. Şâfîiler de bu görüştedir (Kâsânî, V, 243; Heyet, 1407/1987: IX, 34). Nitekim Şâfîilerden Nevevî, para kontrol külfeti konusunda iki görüş bulunduğunu ve en sahihinin satıcıya ait olduğunu belirtmiştir (Nevevî, IX, 279). Şirbînî de aynı şekilde, "Para kontrol masrafları

satıcıya aittir. Bunun kıyası şudur ki, bu masraf mebûde müşteriye gerekir. Çünkü bundan maksat eğer kusur varsa geri verebilmek için bu kusuru ortaya çıkarmaktır.”(Şirbînî, 1415/1994: II, 470) demiştir.

İmam Muhammed'den gelen diğer rivayette ise eğer satıcı parayı kabzetmemişse bu masraf müşteriye aittir. Çünkü kararlaştırılan değerdeki parayı teslim etmesi gereken o olup ağırlık nasıl ki tartmak suretiyle biliniyorsa paranın değeri de kontrol ile bilinir. Dolayısıyla bu işlemin masrafı ona düşer. Fakat satıcı parayı kabzetmişse kontrol masrafı ona ait olur. Çünkü artık hakkını açıkça kabzetmiş olduğundan sarraf onun için iş yapmış olacaktır. Dolayısıyla ücreti onun vermesi gerekir. Malikîler'in görüşü de bu yöndedir (Kâsânî, V, 243; Heyet, 1407/1987: IX, 34). Hanbelîlere göre de para eğer satıcı tarafından kabzedilmemişse kontrol masrafı müşteriye, eğer kabzedilmişse satıcıya aittir (Merdavi, 1424/2003: VI, 287).

Konuyu Cessâs şöyle ele almıştır:

“Paranın kontrol ücretine gelince, İmam Muhammed'e göre satıcı parayı tam olarak almadan önce bu iş müşterinin vazifesidir. Çünkü semeni sahih olarak teslim vazifesi onundur. Ancak satıcı semeni kabz etmiş ise, kontrol ücreti ona düşer. Çünkü artık kabzederek ona mâlik olmuştur. Dolayısıyla semeni geri vermeyi gerektiren bir kusurun bulunduğu beyan etmek/ortaya koymak ona düşer.”(Cessâs, III, 230.).

Ancak *el-Fetâvâ't-Tâtârhâniyye*'de konu işlenirken İmam Muhammed'in şöyle dediği aktarılır: “Eğer müşteri parasının (derâhim) iyi ayarda olduğunu iddia ediyorsa onun sözü kabul edilir. Şayet satıcı paraların düşük değerde olduğunu söylerse, sarraf getirip ücretini vermek ona düşer.” Aynı esere göre başka bir rivayette ise para kontrol masrafının satıcıya, para tartım ücretinin ise müşteriye ait olduğu nakledilmiştir (Âlim b. Alâ, VIII, 271).

Semerkindî (v.373/983)'nin *Uyûnü'l-mesâil* adlı eserinde ise paranın hem tartı, hem de kalite kontrol ücretinin müşteriye ait olduğu ifade edilmiştir (Semerkandî, 129; Âlim b. Alâ, VIII, 271). Bu meselede Sadru's-Şehîd (v.536/1141) sarraf ücretinin müşteriye ait olduğunu ve fetvanın buna göre verilmesi gerektiğini söylemiştir (Âlim b. Alâ, VIII, 271.). Nitekim İbn Abidîn'in semenin tartılması ve kontrol ücretinin müşteriye ait olduğuna (İbn Âbidîn, 2008: I, 444-445) dair fetvasına yukarıda yer verilmişti.

Muasır İslam hukukçularından Hamdi Döndüren de tafsilata girmeksizin, parayı kontrol masrafının müşteriye ait olduğunu belirtmiştir (Döndüren, 254).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İslam hukukuna göre diğer akitlerde olduğu gibi satım akdi de taraflara bir takım sorumluluklar yüklenmektedir. Bunlar satım akdinin hükümleri olarak da isimlendirilir. Satım akdi öncelikle mülkiyetin intikali hükmünü doğurur. Satıcı semene, müşteri mebûde malik olur.

Ancak bu mülkiyetin gerçekleşmesi için müşteri semeni, bayi de mebûde teslim etmek zorundadır. Teslim işlemi satıma konu olan malların durumuna göre değişse de, müşterinin kabzına

izin verilmesiyle gerçekleşmiş sayılmaktadır. Artık müşteri bundan sonra, satın aldığı malda meşru çerçevede dilediği gibi tasarruf hakkına sahip olur.

Teslimin mahiyeti üzerinde örfün de son derecede belirleyici olduğu görülmektedir. Hatta şöyle denmiştir: “Örfün teslim saydığı teslimdir; örfün teslim saymadığı da teslim değildir.”(Ali el-Hafif, 498). Teslimin nasıl gerçekleşeceğine dair bu durumun yanında, teslim masraflarının kime ait olacağına ilişkin birçok halde de örfü geniş bir alan tanındığı görülmektedir.

Satış sırasında malın bulunduğu yerin teslim mekânı sayılması genel kaidedir. Bununla beraber mebî veya semenin teslimi her zaman aynı seviyede gerçekleşmeyebilir. Yani satılan mal veya bunun mukabilinde teslim edilmesi gereken semen itibarıyla teslimin tamamlanması için ilave külfetler söz konusu olabilmektedir.

Hemen bütün İslam hukukçuları teslim ile ilgili masrafların satıcıya, semen ve malın kabziyle ilgili masrafların alıcıya ait olduğunda ittifak etmişlerdir. Bunun yanında taraflar isterlerse sözleşme sırasında yer, zaman ve masrafları kimin üstleneceğine karar verebilirler.

Mebî karşılığında ödenecek olan semeni kimin kontrol ettireceği ile ilgili tartışmalar yapılmışsa da, genel eğilimin şu yönde olduğu söylenebilir: Satıcı parayı tam olarak almadan önce para kontrol külfeti müşteriye aittir. Çünkü semeni tam olarak teslim vazifesi onundur. Ancak satıcı semeni kabz etmiş ise, kontrol ücreti ona düşer.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1419/1998.
- Akgündüz, Ahmet, *Mu'cemu Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2013.
- Ali el-Hafif, *İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri*, (Çev: Rahmi Yaran), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Ali Haydar, *Dürrerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, Matbaa-i Tevsî-i Tıbbât, İstanbul 1330.
- Âlim b. Alâ, Ferîdüddîn, *el-Fetâvâ't-Tatarhâniyye*, Mektebetü Zekeriyya, Diyobend, 2010.
- Aynî, Bedrüddîn, *'Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Bâbertî, Ekmelüddîn, *Şerhu'l-inâye ale'l-Hidâye*, (Fethu'l-Kadîr hamîşinde), Dâru'l-Fikr, Mısır, 1389/1970.
- Bardakoğlu, Ali, *“Bey”*, DİA, İstanbul, 1992.
- Beyânünî, Muhammed Ebü'l-Feth, *el-Hükmü't-teklîfi fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1409/1988.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul, 1985.
- el-Ca'îd, Setr b. Sevâb, *Fıkhü'l-İmâm el-Buhârî fi'l-buyû' ve's-selem min Câmi'ihî's-Sahîh*, (Doktora Tezi), Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 1413/1993.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415/1994.

- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul, 1993.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013.
- Haraşî, Ebu Abdullah Muhammed, *Şerhu Haraşî ala Muhtasari Halîl*, el-Matbaatü'l-Kübra el-Emiriyye, Bulak, 1317.
- Hattâbî, Ebû Süleyman, *Meâlimu's-Sünen*, el-Matbaatü'l-İlmiyye, Halep, 1351/1935.
- Heyet, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1310.
- Heyet, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, Kuveyt, Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1407/1987, IX, 29-36.
- İbn Âbidîn, *el-Ukûdü'd-dürriyye fî tenkîhi'l-fetâvâ'l-hâmidîyye*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2008.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, İdâretu't-Tıbbâti'l-Münîriyye, Mısır 1352.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn, *el-Muğnî*, Mektebetü'l-Kâhire, 1388/1986.
- İbn Nüceym, Sirâcüddîn, *en-Nehru'l-fâik şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422/2002
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003.
- İlkiyâ el-Harrâsî, Ebû'l-Hasen et-Taberî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1405.
- Kâsânî, Alâuddîn, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1406/1986.
- Kâsımî, Cemalüddin, *Mehâsinü't-te'vîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418.
- Kisbet, Mustafa, *İslâm Hukukuna Göre Satım Akdinde Malın Kabz ve Teslimi*, Nizamiye Akademi, İstanbul 2015.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed B. Ahmed, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, Thk.: Ahmed el-Berdûnî, İbrahim Atfîş, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire, 1384/1964.
- Mahmesânî, Subhî, *en-Nazarîyyetü'l-âmme li'l-mûcebât ve'l-ukûd fî's-Şerâti'l-İslâmiyye*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1983.
- Merdavi, Alauddin Ali b. Süleyman, *Tashihu'l-Furû*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1424/2003.
- Miras, Kâmil, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982.
- Muhammed Mevkûfâtî, *Mevkûfât*, İstanbul, 1302.
- Nehhâs, Ebû Cafer, *Meâni'l-Kur'ân*, Thk. M. Ali es-Sâbunî, Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 1409.
- Semerkindî, Ebu'l-Leys, *Uyûnü'l-mesâil*, (Thk: Salahuddîn en-Nâhî), Matbaatu Es'd, Bağdad, 1386.
- Şafak, Ali, "Mukayeseli Hukuk Açısından Factoring ve Komisyonculuk İşlemleri", *I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, Kombad Yayınları, Konya, 1997, s. 663-699.
- Münâvî, Muhammed 'Abdurraûf, *Feyzu'l-Kadîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1994.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahya b. Şeref, *el-Mecmû‘ şerhu’l-Mühezzeb*, Dâru’l-Fikr, Beyrut ts.

Şirbînî, Hatîb, *Muğnî’l-muhtâc*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1415/1994.

Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, Dâru’l-Hameyn, Kahire, ts.

Zerkâ, Mustafa Ahmed, *el-Medhal ilâ nazariyyeti’l-iltizâmi’l-âmmе fî’l-fıkhi’l-İslâmî*, Dâru’l-Kalem, Dimaşk, 1420/1999.

Zerkeşî, Bedrüddin Muhammed b. Bahadır, *el-Bahru’l-muhût fî usûli’l-fıkıh*, (Thk: Muhammed M. Tâmir), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1428/2007.

Zühaylî, Vehbe, *et-Tefsîru’l-münîr*, Dâru’l-Fikri’l-Muâsır, Dimaşk, 1418.